

Werkplannen NEM- Zoogdieren 2015

2014.35
Rapport van het Bureau van de Zoogdiervereniging
In opdracht van Alterra-WOT

Werkplannen NEM-Zoogdieren 2015

Rapport nr.:	2014.35
Datum uitgave:	15 september 2014
Auteurs:	Dijkstra, V., M. La Haye, M. Schillemans & H. Hollander
Foto voorpagina:	F. Tijssen
Productie:	Steunstichting VZZ, in rapport vermeld als Bureau van de Zoogdierverseniging Bezoekadres: Toernooiveld 1 6525 ED Nijmegen Postadres: Postbus 6531 6503 GA Nijmegen Tel.: 024 7410500 secretariaat@zoogdierverseniging.nl www.zoogdierverseniging.nl
Gegevens opdrachtgever:	Alterra-WOT Postbus 47 6700 AA Wageningen
Contactpersoon opdrachtgever	Ruud Bink

Oplage

Dit rapport kan geciteerd worden als:

Dijkstra, V., M. La Haye, M. Schillemans & H. Hollander, 2014. Werkplannen NEM-Zoogdieren 2015. Rapport 2014.35. Bureau van de Zoogdierverseniging, Nijmegen.

De Stichting VZZ, onderdeel van de Zoogdierverseniging, is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van de Zoogdierverseniging; opdrachtgever vrijwaart de Stichting VZZ voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing. Niets uit dit rapport mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en de Zoogdierverseniging, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	2
1.1	NEM-Zoogdieren.....	2
1.2	Werkplannen 2014-2015.....	2
2	WINTERTELLINGEN VLEERMUIZEN	3
2.1	Reguliere werkzaamheden	3
2.2	Extra werkzaamheden	3
3	ZOLDERTELLINGEN VLEERMUIZEN	5
3.1	Reguliere werkzaamheden	5
4	VLEERMUISTRANSECTTELLINGEN	6
4.1	Reguliere werkzaamheden	6
4.2	Extra werkzaamheden	6
4.3	Forum	6
4.4	Aanpassing uploadportal i.v.m. software updates Batexplorer	7
4.5	Methodiek onderbouwing en -ontwikkeling	8
5	DAGACTIEVE ZOOGDIEREN	9
5.1	Reguliere werkzaamheden	9
5.2	Extra werkzaamheden	9
6	HAZELMUIS	10
6.1	Reguliere werkzaamheden	10
7	VERSPREIDINGSONDERZOEK BEVER EN OTTER	11
7.1	Reguliere werkzaamheden	11
8	VERSPREIDINGSONDERZOEK MUIZEN	12
8.1	Reguliere werkzaamheden	12

1 INLEIDING

1.1 NEM-Zoogdieren

Het NEM Zoogdieren is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), een samenwerkingsverband van het Ministerie van EZ, Alterra-WOT, Rijkswaterstaat, het Planbureau voor de Leefomgeving, het CBS en de provincies. Het NEM heeft tot doel bestaande en nog te ontwikkelen meetnetten af te stemmen op de informatiebehoeften met betrekking tot het rijksbeleid (neergelegd in het Natuurbeleidsplan, Rode lijsten, Nota's Waterhuishouding, Nationale Milieubeleidsplannen etc.) van de diverse ministeries. Deze informatiebehoeften zijn vertaald in meetdoelstellingen. Binnen het NEM Zoogdieren zijn diverse meetnetten opgenomen (figuur 1.1).

Vleermuizen	Overige zoogdieren
NEM Wintertellingen	NEM Dagactieve zoogdieren
NEM Zoldertellingen	NEM Hazelmuis
NEM Vleermuistransecttellingen	VO Bever otter
	VO Muizen

Figuur 1.1. Meetnetten binnen het NEM Zoogdieren; VO = Verspreidings Onderzoek.

Voor deze meetnetten organiseert en coördineert de Zoogdierverseniging het veldwerk, onderhoudt zij de contacten met de waarnemers en is verantwoordelijk voor de inhoudelijke aspecten. De Zoogdierverseniging levert de gegevens aan het CBS, dat indexcijfers, trends en dichtheden berekent op landelijk niveau en op het niveau van te onderscheiden deelgebieden.

Jaarlijks rapporteert het Bureau van de Zoogdierverseniging over de voortgang van genoemde meetnetten (Rapportage / jaarverslag 2013-2014), ten behoeve van de Begeleidingscommissie NEM-Zoogdieren. Het jaarverslag is een vast product bij alle meetnetten.

1.2 Werkplannen 2014-2015

Naast het Jaarverslag dient voor de Begeleidingscommissie per meetnet een werkplan te worden opgeleverd voor het komende jaar. De werkplannen zijn in 2014 losgekoppeld van het jaarverslag, aangezien zij als apart product in de offertes / contracten zijn benoemd.

2 WINTERTELLINGEN VLEERMUIZEN

2.1 Reguliere werkzaamheden

- Het aansturen van vrijwilligers zodat:
 - de huidige spreiding van de meetpunten gehandhaafd blijft met name in de Natura 2000 gebieden en indien nodig en mogelijk uitgebreid wordt;
 - de gegevens tijdig bij het CBS voor analyse aangeleverd worden.
- De waarborging van de kennis van de vrijwilligers.
- Het verwerven, de invoer, de controle en het beheer van de gegevens van het meetnet wintertellingen vleermuizen.
- Het regelen van de ontheffing van de Flora- en faunawet en de bijbehorende machtigingen voor de telleiders.
- Het verder completeren en consistent maken van de hulpbestanden van het meetnet wintertellingen vleermuizen (zijnde start/stop, ligging, objecttypering) en deze leveren aan het CBS.
- Analyseren en interpretatie van de telgegevens vanaf 1986 in samenwerking met het CBS.
- Het op peil houden van de contacten met de organisaties die de gegevens voor dit meetnet leveren, om de aanlevering van de gegevens waar nodig te verbeteren.
- Het opstellen van een tussenrapportage 2015 met daarin de ontwikkeling van de meetnetten en een korte bespreking van de knelpunten en de mogelijke oplossingen daarvan.
- Het opstellen van een eindverslag 2015 en een werkplan 2016 met daarin de ontwikkeling van de meetnetten en een korte bespreking van de knelpunten en de mogelijke oplossingen daarvan.
- Het opstellen van een overzicht van welke telobjecten van het meetnet wintertellingen vleermuizen de ligging op kilometerhok-niveau bekend zijn. Als een kilometerhok niet achterhaald kan worden, wordt dit met reden opgegeven.
- Het opstellen van een overzicht van welke telobjecten van het meetnet wintertellingen vleermuizen de ligging als Amersfoort-coördinaat bekend zijn.
- De spreiding van de meetpunten (i.e. de objecten) is optimaal, geen verdere actie noodzakelijk.

2.2 Extra werkzaamheden

- Om de punctualiteit van de tellingen te verbeteren, zal beter worden bijgehouden welke telleiders een achterstand hebben bij het aanleveren van gegevens. Elk object

is gekoppeld aan een telleider, zodat achterhaald kan worden welke telleider gegevens van specifieke objecten niet heeft aangeleverd. De betreffende telleiders zullen actief worden benaderd en zullen, indien gewenst, geholpen worden bij het aanleveren van de data.

- Om de representativiteit van het meetnet beter te monitoren, zal een lijst worden opgesteld met prioritaire plots. Plots (objecten) die van belang zijn op basis van 1) de aangetroffen soorten (HR II-soorten) en/of 2) de aangetroffen aantallen (>10 individuen) en/of gelegen zijn in een N2000-gebied.
- Het is de bedoeling om in 2015 de eigenaren/beheerders van objecten meer te betrekken bij de aanwezigheid van overwinterende vleermuizen in hun objecten, door het toesturen van de tellingen van het afgelopen seizoen. In overleg met de provinciale coördinatoren en telleiders zal gekeken worden hoe dit in de praktijk gebracht kan worden.

3 ZOLDERTELLINGEN VLEERMUIZEN

3.1 Reguliere werkzaamheden

- Het aansturen van vrijwilligers zodat:
 - de huidige spreiding van de meetpunten in zuid Nederland gehandhaafd blijft met name in de Natura 2000 gebieden en waar mogelijk uitgebreid wordt;
 - de gegevens tijdig bij het CBS voor analyse aangeleverd worden.
- De borging van de kennis van de vrijwilligers.
- Het verwerven, de invoer, de controle en het beheer van de gegevens van het meetnet zoldertellingen vleermuizen.
- Het regelen van de ontheffing van de Flora- en faunawet en de bijbehorende machtigingen voor de telleiders.
- Het completeren en consistent maken van de hulpbestanden van het meetnet zoldertellingen vleermuizen (zijnde start/stop, ligging, objecttypering) en deze leveren aan het CBS.
- Analyseren en interpretatie van de telgegevens vanaf 2007 in samenwerking met het CBS.
- Het verder verbeteren van de contacten met de organisaties die de gegevens voor dit meetnet leveren, om de aanlevering van de gegevens waar nodig te verbeteren.
- Een jaarverslag 2015 en een werkplan 2016 met daarin de ontwikkeling van het meetnet en een korte bespreking van de knelpunten en de mogelijke oplossingen daarvan.
- Het werven en opleiden van vrijwilligers. Met name het zoeken van telleiders voor nieuwe objecten van de grijze grootovleermuis.
- Het werven van oudere relevante tellingen.
- Met behulp van stagiaires het meetnet verder opbouwen. Voor de provincie Utrecht starten twee stagiaires.
- Het verder intensiveren van contacten met tellers in Duitsland en België om een gecombineerde trend van zowel zomer- als wintertellingen op te zetten.

4 VLEERMUISTRANSECTTELLINGEN

4.1 Reguliere werkzaamheden

- Het aansturen van vrijwilligers zodat:
 - De rondes op tijd worden gereden.
 - De gegevens tijdig bij het CBS voor analyse aangeleverd worden.
- De waarborging van de kennis van de vrijwilligers.
- Het verder verbeteren van de contacten met de vrijwilligers, waaronder een evaluatiemoment op het eind van het jaar.
- Het verwerven, de invoer, de controle en het beheer van de gegevens van het meetnet vleermuizen transecttellingen.
- Het verder perfectioneren en onderhouden van de uploadportal.
- Analyseren en interpretatie van de telgegevens in samenwerking met het CBS.
- Een jaarverslag 2015 en een werkplan 2016 met daarin de ontwikkeling van het meetnet en een korte bespreking van de knelpunten en de mogelijke oplossingen daarvan.
- Het werven en opleiden van vrijwilligers voor 2015.
- Up to date houden van de handleidingen.

4.2 Extra werkzaamheden

- De mogelijkheid onderzoeken om een forum op te zetten voor (en door?) de vrijwilligers (paragraaf 4.3).
- Aanpassing uploadportal om software updates Batexplorer aan te kunnen (paragraaf 4.4).
- Methodiek onderbouwing en –ontwikkeling (paragraaf 4.5).
- Mogelijkheden en financiering blijven zoeken om ook buiten de reguliere rondes om de Batloggers in te zetten (uitdagingen zoeken voor vrijwilligers).
- Handleidingen zo veel mogelijk bundelen.

4.3 Forum

De deelnemers aan het NEM-VTT zetten zelf de gemaakte opnames op naam. Daarvoor worden ze door het Bureau van de Zoogdierverseniging ondersteund d.m.v. één instructiedag en handleidingen. De deelnemers en hun enthousiasme zijn zeer belangrijk voor het goed draaien van het meetnet.

Het Bureau van de Zoogdierverseniging merkt dat de deelnemers nog vaak met vragen komen over opnames. Deze opnames zijn gemaakt tijdens de transecten en tijdens

gebruik van de batlogger buiten de transecten om. Het is van belang voor de meetdoelen (bepalen trend populatie en in mindere mate verspreiding van soorten) dat de determinatie correct zijn.

Het beantwoorden van de vragen kost relatief veel tijd en gaat via de email. In de via de portal verzonden data dienen soms determinatie te worden gecorrigeerd. Inmiddels wordt de portal aangepast zodat de deelnemer kan zien dat er een determinatie is gecorrigeerd. Maar ook dan blijft het een passieve manier van informatie uitwisseling en binnen een zeer beperkte groep. Het leer- en enthousiasmerend effect voor de deelnemers is daarom beperkt.

Daarom stelt het Bureau van de Zoogdierverseniging voor een forum op te zetten. We denken aan een website waarop deelnemers de opnames kunnen delen en vragen kunnen stellen aan elkaar en aan het Bureau van de Zoogdierverseniging.

Uiteindelijk voorkomt dit foutieve (en te corrigeren) determinaties in de data voor het meetnet en versterkt het de band van de deelnemers met het meetnet.

De website kan dan ook gebruikt worden om nieuwtjes of tips aangaande met meetnet uit te wisselen.

4.4 Aanpassing uploadportal i.v.m. software updates Batexplorer

Het webportal is een integraal onderdeel van het meetnet. Deelnemers aan het meetnet laden de data van de afgelegde transecten op via het portal. De data staan in een excel-spreadsheet. Dit spreadsheet heeft een vaste indeling. Deze indeling is afgestemd op de export mogelijkheden van Batexplorer. De uploadmodule vertaalt de excel naar bruikbare data voor het meetnet op basis van de vaste indeling.

Wanneer Elekon de software van Batexplorer vernieuwt zoals onlangs (30-04-2014) kan het voorkomen dat de exportfunctionaliteit de vaste indeling niet meer ondersteund.

Er zijn een aantal mogelijkheden om dit probleem te verhelpen:

- 1) Pas de excel aan die door de nieuwe exportfunctionaliteit wordt ondersteund zodat deze weer opgeladen kan worden (workflow = export, pas excel aan, laad excel op). Het aanpassen van de excel is een extra stap in de data verwerking. Deze aan of door elke deelnemers moeten worden gedaan of door het Bureau van de Zoogdierverseniging (voor elke upload, 9 teams, 3 transecten die 2 keer worden afgelegd = 54 keer in 2014). Met het toevoegen van teams zal deze oplossing elk jaar meer tijd gaan kosten.
- 2) Pas de uploadmodule van de portal aan zodat deze de laatste exportfunctionaliteit ondersteund. Bij een volgende aanpassing van de exportfunctionaliteit in Batexplorer dient de uploadmodule opnieuw te worden aangepast. Het Bureau van de

Zoogdierverseniging heeft Elekon gevraagd hoe waarschijnlijk het is dat de exportfunctionaliteit weer wordt aangepast.

- 3) Pas de uploadmodule van de portal zo aan dat de mapping tussen excel en exportfunctionaliteit van Batexplorer binnen het portal kan worden aangepast. Het Bureau van de Zoogdierverseniging onderzoekt (laat onderzoeken) of en hoe dit mogelijk is en wat de kosten ongeveer zullen zijn.

Van de bovenstaande mogelijkheden is mogelijkheid 3 de meest duurzame, maar naar verwachting op korte termijn ook de meest kostbare mogelijkheid. Dit is echter afhankelijk van de te verwachten frequentie van het aanpassen van de exportfunctionaliteit en/of de kosten voor het aanpassen van de portal zodat de mapping binnen het portal kan plaatsvinden.

4.5 Methodiek onderbouwing en -ontwikkeling

Eind 2013 is een eindverslag opgeleverd. Hierin worden Em3 en Batlogger detectoren vergeleken, de gevolgde opzet van de transecten beschreven en de eerste resultaten (tot en met september 2013, niet opgeschoond/geverifieerd) getoond. Ook de functionele opzet van de portal is beschreven.

De basis van het meetnet is het achtergrondrapport Jansen, E.A., H.G.J.A. Limpens, J.J.A. Dekker, M. Liefing & T. van der Meij, 2012 (Monitoring of bat species currently not covered by the Dutch national monitoring scheme. Volunteers, design & statistical power. Report 2012.04. Zoogdierverseniging, Nijmegen) en het daarop gebaseerde advies 'Samenvattend advies voor Monitoring 'Overige vleermuizen' (Limpens, 2012). Geen van deze rapporten zijn peer reviewed gepubliceerd.

Nu de gegevens van transecten van het eerste jaar (2013) er zijn en die van het tweede jaar (2014) binnenkort beschikbaar komen, kan de methode tegen het licht worden gehouden. Het zou goed zijn om samen met het CBS de gegevens kritisch te beschouwen en te bezien of de verwachtingen zoals in Jansen et al. (2012) zijn opgenomen ook kloppen en/of bijsturing in de methodiek gewenst is.

5 DAGACTIEVE ZOOGDIEREN

5.1 Reguliere werkzaamheden

- De spreiding van de meetpunten is afgelopen jaar verder verbeterd en nagenoeg optimaal. Om de spreiding verder te optimaliseren zijn nieuwe locaties gewenst in het westen van Friesland, Noordwest Groningen, Noordoost Noord-Holland, het groene hart en het westen van Noord-Brabant.
- Erop toezien dat de telformulieren van het seizoen 2013/2014 door SOVON naar de ZV worden verstuurd. De ZV verzorgt de invoer van de formulieren en de levering van de telgegevens aan het CBS.
- Het aansturen van de terreinbeheerders in de duinen zodat de huidige spreiding van de meetpunten gehandhaafd blijft.
- Door de Zoogdiervereniging het verwerven, de invoer, de controle en het beheer van de gegevens van de tellingen van konijnen in de duinen in 2014.
- De Zoogdiervereniging levert de gegevens van de tellingen van konijnen in de duinen aan het CBS.
- Het verder completeren van de hulpbestanden (zijnde start/stop en ligging). Dit gebeurt deels reeds in het kader van de SOVON-meetnetten (BMP).
- Het opstellen van een tussenrapportage 2015 met daarin de ontwikkeling van de meetnetten en een korte bespreking van de knelpunten en de mogelijke oplossingen daarvan.
- Het opstellen van een eindverslag 2015 en een werkplan 2016 met daarin de ontwikkeling van de meetnetten en een korte bespreking van de knelpunten en de mogelijke oplossingen daarvan.

5.2 Extra werkzaamheden

- Samen met CBS contact onderhouden met KNJV over methodiek reewild tellingen.

6 HAZELMUIS

6.1 Reguliere werkzaamheden

- Organiseren en coördineren van het meetnet.
- In september/oktober 2015 zal een slaapmuizendag worden georganiseerd.
- Verwerven, controleren en verwerken van de gegevens.
- Leveren van de telgegevens en achtergrondgegevens aan het CBS, conform de door het CBS aangegeven dataformat.
- Analyse en interpretatie van de gegevens (in samenwerking met het CBS).
- Verzorgen van verslag voor de waarnemers over 2014.
- Opstellen van een rapportage over 2014 en een werkplan voor 2015.
- Werven van een nieuwe teller voor de nieuwe route in het Onderste Bos.

7 VERSPREIDINGSONDERZOEK BEVER EN OTTER

7.1 Reguliere werkzaamheden

- Bij de otter: het aansturen van vrijwilligers zodat de huidige spreiding van de meetpunten waar nodig uitgebreid wordt en ervoor zorgen dat via interne opleiding de nieuwe vrijwilligers de benodigde kennis verkrijgen.
- Bij de bever: het aansturen van waterschappen om de aanlevering van de gegevens goed te laten verlopen en waar nodig te verbeteren.
- Het verwerven, de invoer, de controle en het beheer van de gegevens.
- Tijdige en juiste aanlevering van de gegevens richting het CBS voor analyse.
- Analyseren en interpretatie van de gegevens.
- Het opstellen van een tussenrapportage 2014/2015 met daarin de ontwikkeling van het meetnet en een korte bespreking van de knelpunten en de mogelijke oplossingen daarvan.
- Het opstellen van twee rapportages om de deelnemers te informeren over het meetnet (via Telganger).
- Het opstellen van een eindverslag 2014/2015 en een werkplan 2015/2016 met daarin de ontwikkeling van de meetnetten en een korte bespreking van de knelpunten en de mogelijke oplossingen daarvan.

8 VERSPREIDINGSONDERZOEK MUIZEN

8.1 Reguliere werkzaamheden

- Organiseren en coördineren van het meetnet.
- Verwerven, controleren en verwerken van de gegevens.
- Leveren van de telgegevens en achtergrondgegevens aan het CBS, conform de door het CBS aangegeven dataformat.
- Analyse en interpretatie van de gegevens (in samenwerking met het CBS).
- Verzorgen van verslag voor de waarnemers over 2015.
- Opstellen van een rapportage over 2014-2015 en een werkplan voor 2015.
- Werven van een nieuwe pluizers.